

zachowań, aspiracji. Podkreśla się, że kultura polityczna wojska różni się w istotnym stopniu od tej rzeczywistości charakteryzującej całe społeczeństwo; jest to konsekwencja procesów decyzyjnych, socjalizacyjnych, relacji między rządzącymi i rządzonymi (s. 315).

Zwracając uwagę na predyktowność zauważa się, że zmiany w kulturze Marynarki Wojennej RP następować będą w krótkim czasie, jako że siłami generującymi tę rzeczywistość są przede wszystkim: restrukturalizacja wojska, a w tym zmniejszanie się stanów osobowych, zmiany pokoleniowe, odchodzenie z instytucji kadry zawodowej sprzed lat transformacji ustrojowej, zmiany elit politycznych oraz wprowadzania nowych zasad organizacyjnych w rzeczywistości wojskowej.

Część składową pracy stanowi aneks; zamieszczono w nim ankietę, którą zastosowano w prowadzeniu badań własnych oraz materiały ilustrujące niektóre kwestie podniesione w wykładzie, m.in. rozkaz Ministra Obrony Narodowej nr 1, z dn. 2 stycznia 1991 r. w sprawie dziedziczenia i kulturowania tradycji oręża polskiego. Starannie wykonano zestawienie bibliograficzne oraz na podkreślenie zasługuje sporządzenie indeksu osobowego.

W ogólnej recepcji poznawczej należy zauważyć, że prezentowana praca dostarcza interesującej warstwy wiedzy faktograficznej o kulturze politycznej kadry zawodowej Marynarki Wojennej RP; dostarcza się nadto oryginalnej interpretacji zachodzących w niej przemian w warunkach przekształceń ustrojowych.

Andrzej Chodubski

Marek Dziecielski, *Organizacja i funkcjonowanie sądownictwa szlacheckiego w ziemi łęborsko-bytowskiej w XV–XVIII wieku. Urzędnicy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006, ss. 274.

Rezonans tradycji w długim horyzoncie czasowym, a w tym tworzenie się ładu instytucjonalnego w przestrzeni lokalnej jest istotnym wyzwaniem badań cywilizacyjnych; na dużą uwagę w tym względzie zasługuje zagadnienie sądownictwa, gdzie obok rzeczywistości normatywnej istotną rolę pełni ład społeczny, moralny. Odwo-

ływanie się do tradycji szlacheckiej w przestrzeni kulturowej kaszubskiej jest nośnym wyzwaniem poznawczym; zadania tego podjął się ostatnio dr Marek Dziecielski, który z niezwykłą starannością, dociekliwością poznawczą zaprezentował organizację i funkcjonowanie sądownictwa szlacheckiego w ziemi łęborsko-bytowskiej w XV–XVIII w.

Wykład w prezentowanej książce podzielono na dwie części; w pierwszej zaprezentowano charakterystykę szlachty łęborsko-bytowskiej oraz organizację sądownictwa w tej przestrzeni; w drugiej zaś, przedstawiono spisy urzędników sądowych oraz ich biogramy. Prezentację wiedzy faktograficznej poprzedza „Wstęp”, w którym wyodrębniono trzy zagadnienia: 1. Cel, przedmiot i zakres pracy; 2. Charakterystykę źródeł i literatury i 3. Zasady sporządzania spisu i biogramów urzędników. Jest to istotna metodyczno-metodologiczna część pracy; wyjaśnia się w niej nie tylko podstawowe kwestie podniesione w wykładzie, ale też prezentują się tu istotne kwestie z zakresu tzw. nauk pomocniczych poznania przemian dziejowych, a zwłaszcza z metodyki ustalania faktografii biograficznej. Wskazuje się tu inspirację podjęcia się rozpoznania problemu, a mianowicie pominięcie spisu urzędników sądowych powiatu łęborsko-bytowskiego w wydawnictwie z 1990 r. pt. *Urzędnicy Prus Królewskich XV–XVIII wieku*, co wiązało się z czasową przynależnością (w latach 1637–1657) tej ziemi do Prus Królewskich. Podkreśla się też, że ten krótki czas wywarł w rzeczywistości ważny wpływ na kształtowanie wielu instytucji samorządowych, a w tym na sądownictwo (s. 7).

W ogólnej refleksji problemu zwraca się uwagę na losy historyczne przynależności administracyjno-politycznej ziemi łęborsko-bytowskiej; jako cezurę początkową wymieniono 6 marca 1454 r., tj. ogłoszenie przez Kazimierza Jagiellończyka inkorporacji Pomorza Gdańskiego, a w jego obrębie ziemi łęborskiej i bytowskiej; w 1772 r. mocą traktatu rozbiorowego Rzeczypospolitej stała się częścią państwa pruskiego, w obrębie prowincji Prusy Zachodnie; 15 maja 1777 r. utworzono z nich powiat (Kreis), na czele stanął landrat, którego siedziba mieściła się w Łęborku; stan ten trwał do 1845 r. od 1 stycznia 1846 r. podzielono go na dwie odrębne jednostki administracyjne.

Charakteryzując źródła oraz stan badań dotyczący prezentowanego problemu starannie za-

prezentowano meandry oraz uwarunkowania wytworzenia oraz zabezpieczenia i zachowania źródła, jak też ich wykorzystanie; podkreślano aspekt świadomego nimi „manipulowania” w imię użytkiwania określonych korzyści; nierzadko ujawniała się rzeczywistość świadomego ich niszczenia; m.in. o tym zapisał ławnik ziemi łęborskiej Jan Przebendowski w połowie XVII w., który informował Jana z Krokowej (Hans v. Krockow) starającego się o uzyskanie odpisów dokumentów o swej rodzinie, „Dekretu, którego jwp. z ksiąg zamkowych lemburskich wypisem mieć żądasz, szkoda w księgach szukać. Panowie Krokowie, za książąt pomorskich starostami w Lemburgu będąc, cokolwiek ich familię mazało, z ksiąg eliminowali (bo prawdziwie tak było, że Jan a Wiecherrod Krockow przez lat niemal piętnaście rozbojem się bawiąc od gdańszczan pojman, tamże przed giełdą ścięty jest” (s. 13).

Objaśniając zasady sporządzania biogramów wskazano, że zawarto w nich jako podstawowe elementy: 1. imiona (imię) i nazwisko (lub nazwisko odmiejscowe z przydomkiem); podano je w ujednoczonej polskiej pisowni, kierując się postaciami nazwisk występujących w jednym z najważniejszych zachowanych obecnie źródeł pierwotnych, jakim jest łęborska księga grodzka z lat 1721–1726; 2. daty urodzenia i zgonu (w tych przypadkach, gdzie udało się je ustalić, choćby w przybliżony sposób na podstawie konkretnych przesłanek; 3. krańcowe daty sprawowania urzędów, które odzwierciedlają datę wyboru na urząd (W), uzyskanie nominacji (N) i jego opróżnienia na skutek awansu (A), rezygnacji (R), dymisji (D) albo śmierci (+); zwykle podano najwcześniejszą i najpóźniejszą datę wystąpienia na urządzie (s. 18–19).

Przypomniano tu też o hierarchii urzędów, uposażeniu oraz ujawniających się zmianach w czasie.

W prezentacji ogólnej szlachty łęborsko-bytowskiej wyodrębniono jako podstawowe trzy kwestie: 1. Struktura majątkowa; 2. Wykształcenie urzędników sądowych; 3. Sejmiki elekcyjne (deputackie). Zauważa się, że szlachta łęborska i bytowska sytuowała się w ładzie niezamożności na tle porównawczym z Prusami królewskimi; tylko pojedyncze rodziny posiadały kilkudziesięciołanowe majątki; dlatego też dążono do użytkiwania urzędów, które istotne były z punktu widzenia dochodów; ujawniała się w tym wzglę-

dzie prosta zależność z możliwościami kształcenia dzieci oraz awansem społecznym.

W przestrzeni łęborsko-bytowskiej ujawniała się duże rozdrobnienie szlachty; charakterystyczna była przynależność wsi do kilku właścicieli, zwykle dwóch bądź trzech; nierzadko odmawiano im prawa przywilejów szlacheckich, a nazywano „ludźmi wolnymi” bądź nieco lekceważąco „kaszubskimi pankami”. Charakterystyce tej rzeczywistości z połowy XVIII w. wskazano, m.in. „Ci ludzie zostali przez Niemców i Pomorzan nazwani drwiąco pankami (...) W naszej ziemi łęborskiej i bytowskiej dosyć licznie spotyka się tychże panów, którzy albo żyją ze sprzedaży raków i ryb, albo służą innej szlachcie. Przemierzającym tę okolicę nie jest niezwykły widok, iż ci sami błakający się rycerze, rozpoznawani jedynie po swych szablach, rzucają się w oczy z koszami na plecach. Rycerstwo tych ziem jest przywiązane do polskiej wolności i prawa pomorskiego nie chce respektować. Ma własne prawo krajowe, które stosuje w swoim sądzie grodzkim i ziemskim złożonym z osiadłej szlachty, która pracuje pod nadzorem i przewodnictwem nadstarosty tych kraików” (s. 25).

Wśród najzamożniejszych rodzin szlacheckich wymienia się zwykle z ziemi łęborskiej: 1. Krokowskich (v. Krockow), 2. Jackowskich (v. Jatzkow), 3. Weiherów, 4. Somnitzów, 5. Przebendowskich (v. Prebendow), 6. Godętowskich (v. Goddentow), 7. Chynowskich (v. Chinow), 8. Pierchów (v. Pirch), 9. Łętowskich (v. Lantow), 10. Świechowskich (v. Schwichow); z ziemi bytowskiej zaś: 1. Pomyskich (v. Pomeiske), 2. Ossowskich (v. Wussow), 3. Pierchów (v. Pirch), 4. Pałubickich (v. Palbitzken). W drugiej połowie XVIII w. największy potencjał ekonomiczny w ziemi łęborsko-bytowskiej posiadały rodziny Krokowskich, Rexinów, Somnitzów i Weiherów. Ernst Bogusław Krokowski posiadał majątek składający się ze wsi: Roszczyce, Bargedzino, Nieznachowo, Sasin, Mały Kack, Redłowo, Wilczyno i Sulicice. Rexinowie posiadali Gniewino, Gniewinko, Salino, Salinko, Wódka (obecnie Witków), Dąbrówka, Świchowo, Świcznówko; przedstawiciel rodziny Michał Ernest w służbie wojskowej Rzeczypospolitej osiągnął stopień generała porucznika; Somnitzowie posiadali Charbrowo, Charbrowski Bór (Heyde), Gać, Babi Dół i Lebiniec oraz Zwartowo i Zwartówko.

Weiherowie ujawniali się w kilku liniach powiązań genealogicznych; Jerzy Weiher był właścicielem dóbr: Bukowina, Osowo Lęborskie, Lędzichowo i Leśnice oraz Wrzeszcza (obecnej dzielnicy Gdańska); Maurycy Teodor Weiher był właścicielem: Małoszyc, części Dziechlina, Smażyna oraz dwóch wsi na Wyżynie Gdańskiej; Mikołaj Albert Weiher był właścicielem dóbr Nowęci, Geś, Wrześcienko, Skarszewo, Popowo, folwarku w Łebie, Niepołowic, Zakrzewa, Okalic, Jabłowa p. Starogardem, Bielska, Domiśława i Stołżca (s. 25–26).

Zwracając uwagę na drogę karier wskazuje się, że od XVI w. jako typowe orientowały się na powołania: ziemianina, żołnierza i duchownego; najbardziej charakterystycznym rozwiązaniem było pozostanie w rodzinnym majątku oraz uczestnictwo w życiu politycznym; ważnym wyznacznikiem aktywności publicznej było posiadanie właściwego wykształcenia, co wiązało się z edukacją na szczeblu gimnazjalnym oraz uniwersyteckim; wykształcenie było gwarancją opanowania sztuki czytania, pisania w języku niemieckim, polskim oraz łacińskim; było też znakiem opanowania sztuki retoryki, znajomości historii ojczystej, prawa, geografii, polityki i filozofii moralnej; zwracano też uwagę na opanowanie języków obcych oraz znajomość stosunków międzynarodowych; po najwyższe wykształcenie sięgali jednostki; wśród nich byli m.in. Mikołaj Krokowski, Franciszek Wiher, Piotr Somnitz; wykształcone jednostki rozpoczynały zwykle swe kariery od sprawowania urzędów w przestrzeni lokalnej, a w tym zajmowały się wymiarem sprawiedliwości (ławnicy, sędziowie). Na wybór kierunku studiów wpływały zasadniczo trzy czynniki: sytuacja rodzinna rodziców, zapatrywania religijne oraz renoma uczelni; typowe było studiowanie jednej dyscypliny poznania pod kierunkiem jednego mistrza, w refleksyjnym oglądzie zauważa się, że młodzież szlachecka z ziemi lęborsko-bytowskiej uczęszczała do sześciu gimnazjów i kolegów na terenie Rzeczypospolitej oraz Pomorza Zachodniego oraz do ponad 20 uczelni, a w tym głównie w Niemczech, aczkolwiek pojedyncze przypadki były edukacji tej też w Polsce, Czechach, Francji, Holandii i Anglii; wykształcenie kończono zwykle na szczeblu gimnazjalnym, aczkolwiek co czwarty gimnazjalista kontynuował edukację na poziomie uniwersyteckim.

Dużym zainteresowaniem dzieci szlachty lęborsko-bytowskiej cieszyła się kariera wojskowa; wiązali z nią nierzadko absolwenci gimnazjów oraz uniwersytetów; przez służbę wojskową nierzadko realizowali oni zainteresowania poznawcze, odwiedzali różne kraje, zapoznawali się z odmiennymi kulturami, a w tym zwyczajami, obyczajami, a też doświadczenie wojskowe otwierało im drogę do karier dyplomatycznych.

Charakteryzując sejmiki przypomina się, że stanowiły one centra życia politycznego; nazywano je też konwentem albo landtagiem; wyrażały one interesy szlachty wynikające z praw i przywilejów; ich organizację i funkcjonowanie regulowało polskie prawo; prawo udziału w nich miała cała szlachta bez różnicy na stan majątkowy, sprawowane funkcje, wyznaczenie itp. Obrady odbywały się w sali ratusza lęborskiego; główne kwestie podnoszone na nich dotyczyły spraw podatkowych i sądownictwa. W ich funkcjonowaniu istotną rolę pełniły elekcje, tj. wybierano na nich: 1. marszałków, którzy zagajali obrady, przewodzili im i pilnowali przestrzegania ich porządku; 2. posłów wysyłanych z instrukcjami na dwór panującego, posłów na sejmy prowincjonalne w Prusach Królewskich i sejmy koronne (do 1657 r.); 3. poborców i komisji podatkowych; 4. urzędników Sądu Ziemskiego oraz Trybunału, tj. sędziów ziemskich, prezydentów Trybunałów oraz ławników i pisarzy obu tych kolegiów; 5. Członków konwentu seniorów reprezentujących sejmik szlachecki między kolejnymi zjazdami.

Zauważa się, że w działalności sejmików mimo gwarantowania udziału całej szlachty o kształcie życia politycznego decydowały cztery rodziny: Jackowscy, Przebendowscy, Krokowscy i Weiherowie. Stan ten nie był korzystny dla wymiaru sprawiedliwości; ujawniały się zjawiska rażącej dyskryminacji drobnej szlachty (właszcza bytowskiej), oszustw, nadużyć i manipulacji; szlachta bytowska została zepchnięta na margines życia politycznego (s. 39). Duże emocje ujawniały się w czasie sejmików elekcyjnych; dochodziło do tumultów, a nawet zabójstw.

Charakteryzując organizację sądownictwa szlacheckiego w ziemi lęborsko-bytowskiej wyodrębniono cztery okresy: 1. krzyżacki (1310–1454); 2. książęcy (1454–1637); 3. bezpośredniej przynależności do Rzeczypospolitej (1637–1657); 4. brandenbursko-pruski (1657 (1658–1772) 1777), w którym wyszczególniono osiem kwestii:

a) Traktat welawsko-bydgoski i jego konsekwencje dla stanów powiatu łęborsko-bytowskiego; b) Przysięga szlachty w 1658 r.; c) Walka szlachty o zachowanie polskiego modelu sądownictwa; d) Ordynacja sądowa z 1662 r.; e) Walka o Trybunał apelacyjny i stosowanie prawa polskiego w sprawach kryminalnych; f) Stan sądownictwa w końcu XVII w. i pierwszej połowie XVIII w.; g) Reforma sądownictwa w 1751 r. Ostatnie ćwierćwiecze odrębności ustrojowej ziemi łęborsko-bytowskiej; h) Pierwszy rozbiór Polski i inkorporacja ziemi łęborsko-bytowskiej do prowincji pomorskiej.

Wskazując na genezę urzędów sądowych uważa się, że w ziemi łęborskiej i bytowskiej powstawały one podobnie, jak i w innych częściach państwa zakonnego na początku XIV w. Przyjmuje się, że pierwszy ziemski sąd ławniczy powstał w ziemi chełmińskiej w 1311 r. Urzędnicy krzyżaccy zarządzali sprawami gospodarczymi i przewodniczyli posiedzeniom sądów ziemskich; powoływali oni w charakterze pomocniczym ławników, wywodzących się z reguły z miejscowego rycerstwa; sądy ziemskie rozpatrywały sprawy cywilne, poza włączeniem zmian własnościowych, które podlegały bezpośrednio komturowi; urzędnicy sądowi czerpali korzyści z opłat sądowych (s. 48). W sądownictwie tym ujawniły się nadużycia, które doprowadziły do oporu rycerstwa i szlachty; wyrazem czego było powołanie 21 lutego 1440 r. Związku Pruskiego, mającego na celu obronę interesów społeczno-politycznych i gospodarczych, a następnie zwrócenie się do króla polskiego o „rozciągnięcie opieki i władzy nad Prusami”, co doprowadziło do rozpoczęcia wojny zwanej trzynastoletnią. Po zakończeniu wojny zaczęto odtwarzać system sądownictwa ziemskiego. Na miejscu struktur krzyżackich utworzono ład podziałowy wojewódzki oraz powiatowy; w ślad za nowym podziałem administracyjnym rozpoczęło się tworzenie sądów ziemskich; ziemia łęborska i bytowska przekazana została ksiądzetom pomorskim; nie uczestniczyła w rozwoju instytucji samorządowych i sądowniczych; szlachta odbywała co jakiś czas zjazdy, ale główny ich cel sprowadzał się do składania hołdów panującym ksiądzetom, którzy starali się wprowadzić rządy absolutystyczne; ujawniła się w zakresie zarządzania sprzeczność, jako że szlachta uznawała się za poddanych królów polskich a ksiądzeta pomorscy uznawali ją jako swoją własność;

rzeczywistość ta rodziła opór i protesty, zwłaszcza zamieszanie w tym względzie ujawniło się w czasie wojen religijnych i reformacji, które przeszły do historii pod nazwą trzydziestoletniej (1618–1648).

W okresie zwanym ksiądzęcym istniejący w Łęborku Sąd Ziemski składał się z sędziego, 7 ławników oraz pisarza (s. 51).

Po śmierci księcia Bogusława XIV (10 marca 1637 r.) przez 20 lat ziemia łęborsko-bytowska znalazła się pod bezpośrednim zarządem Rzeczypospolitej. Na polecenie króla Władysława IV przejął władzę najwyższą wojewoda chełmiński Melchior Weiher, Gniewomir Reinhold Krokowski i Jan Jackowski, którzy opowiedzieli się za przyłączeniem ziemi łęborskiej i bytowskiej do Polski oraz zrównaniem w prawach i przywilejach ze szlachtą z Prus Królewskich (s. 53).

W nowej rzeczywistości politycznej ważnym ośrodkiem życia publicznego stał się Łębork; przybywała do niego szlachta na sejmiki i sądy; sąd zbierał się trzy razy do roku.

W 1657 r. na mocy tzw. traktatu welawsko-bydgoskiego ziemia łęborsko-bytowska została oddana jako lenno we władanie elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma; szlachta w zaistniałej sytuacji odmówiła złożenia hołdu nowemu władcy (s. 61); wobec zaistniałej rzeczywistości król wystosował do niej odezwę, w której poinformował o zawartych układach z elektorem oraz o wynikających z nich konsekwencjach; po pertraktacjach złożenie nowej przysięgi nastąpiło 28 czerwca 1658 r.; nowy panujący potwierdził szlachcie prawa i przywileje przyznane wcześniej przez króla polskiego.

Szlachta starała się bronić nabytych praw; w tym celu jej przedstawiciele udawali się jako delegaci do Berlina i domagali się gwarantowania ładu wypracowanego po 1637 r. Nowe władze podejmowały jednak działania na rzecz zmian i je urzeczywistniały; szlachta starała się prowadzić nieustępliwą walkę, która nie odniosła zasadniczych pozytywnych skutków. Władze wydając nowe zarządzenia systematycznie ograniczały tzw. polską niezależność szlachty łęborsko-bytowskiej, co wyrażało się w istotnej mierze w funkcjonowaniu sądownictwa; w obronie ustanowionego po 1637 r. szlachta zwoływała nawet zjazdy, m.in. w połowie lutego 1666 r. taki zjazd zorganizowano w celu przedyskutowania zgłaszanych skarg oraz przygotowanej ordynacji sądowej w 1662 r.;

starano się utrzymać zasadę sądzenia spraw kryminalnych według prawa polskiego. Ważną rolę w kształtowaniu nowej rzeczywistości odgrywali posłowie: Franciszek Weiher, Piotr Przebendowski, Jan Kczewski, Franciszek Henryk Krokowski, Jerzy Reinhold Krokowski, Ernest Weiher, Teodor Weiher, Antoni Pierzcha (s. 83); byli oni reprezentantami ziemi łęborsko-bytowskiej; z ich stanowiskiem liczyły się władze berlińskie; w sytuacji ograniczeń praw zdecydowany upór ujawnił zwłaszcza Jan Przebendowski (s. 80); w instrukcjach na sejm walny posłowie otrzymywali polecenie domagania się gwarancji dla praw i przywilejów uzyskanych po 1637 r. Stan lenna traktowała szlachta jako rzeczywistość przejściową, wynikającą ze strategii politycznej władcy polskiego; władca polski gwarantował swe zwierzchnictwo i opiekę nad lennem; m.in. w 1670 r. gwarancję taką wyraził w Czarnej Dąbrówce (s. 85).

Pozycja szlachty łęborskiej i bytowskiej ulegała osłabieniu wraz z zmniejszaniem się roli Polski na arenie międzynarodowej; pod wpływem ujawniającego się chaosu politycznego oraz prowadzonych wojen na obszarze Polski następował proces unifikacji ustrojowo-prawnej tej ziemi z ładem państwa brandenburskiego (s. 89). W pierwszej połowie XVIII w. ujawnił się głęboki kryzys w sądownictwie; głośne stały się nadużycia i nieprawidłowości w funkcjonowaniu sądownictwa łęborskiego; najważniejsze urzędy znalazły się w rękę wpływowych rodzin Krokowskich i Somnitzów. Rzeczywistość ta stała się powodem kierowania skarg do najwyższych instancji władz politycznych, a w tym do ministra sprawiedliwości; ujawniano w nich stan skoligowaceń, ładu nepotycznego oraz „naginanie prawa do zabezpieczenia swoich interesów” przez najmożniejsze rodziny tej ziemi (s. 91). W połowie XVIII w. sądownictwo w Łęborku było wielce negatywnie postrzegane i oceniane przez władze polityczne, a tym samym podjęło działania na rzecz jego zmiany, tj. unifikacji z modelem pruskim (s. 92); zwracano uwagę, że spośród 14 urzędników tej instytucji tylko jeden kształcił się w zakresie prawa; urzędników tych wybierała szlachta, co odbywało się zwykle w atmosferze intrygi i kłótni. W 1751 r. na mocy decyzji króla pruskiego przystąpiono do reorganizacji tej instytucji; wprowadzono m.in. jako język obowiązujący niemiecki, który nie był wtedy zrozumiały dla zamieszkującej tam ludności (s. 96).

W 1769 r. odbywała się działalność sądownictwa w Łęborku; w raporcie kontroli wskazano na jego stan zorganizowania, obsadę urzędniczą, stan uposażenia, relacje między urzędnikami; ujawniono negatywny obraz instytucji, pisząc m.in. „z powodu szwankującego polskiego prawa ławnicy nie byli zgodni nawet wobec podstawowych problemów prawnych; mimo to żadnych skarg przeciw nim nie wnoszono; niższymi urzędnikami sądowymi były te same osoby, które działały w Trybunale (s. 102). Pozytywnie jednak oceniano dyscyplinę i przestrzeganie terminów; zauważono, że jedynie dwa procesy trwały dłużej niż rok i oczekiwały na wyrok rewizyjny Trybunału w Berlinie; kolegia zbierały się raz na dwa miesiące.

Szlachta mimo wielu jej ograniczeń ujawniających się w XVIII w. w zakresie sądownictwa wyrażała jednak sprzeciw wobec decyzji politycznych, m.in. dotyczących spraw kadrowych, np. ujawniła sprzeciw wobec mianowania na stanowisko prezidenta Trybunału Mikołaja Ernesta Natzmera. Władze polityczne broniąc urzędnika oskarżały szlachtę o pieniactwo, formułowanie zarzutów, których nie można w pełni dowieść, a przede wszystkim stały na stanowisku, że nie był on znany szerszemu kręgowi szlachty.

Nowy rozdział w dziejach ziemi łęborsko-bytowskiej zapoczątkowany został po pierwszym rozbiorze Rzeczypospolitej. 5 lutego 1774 r. zniesiono wszelkie odrębności tej ziemi. Całość stała się sprawą związanych z funkcjonowaniem sądownictwa regulowało zarządzenie z 14 października 1773 r., które znosiło dotychczasowe ustawy i wprowadzało powszechne pruskie ustawodawstwo.

W miejsce Sądu Grodzkiego i Ziemskiego oraz Trybunału utworzono Sąd Landwójtowski z siedzibą w Łęborku. W jego skład wchodził: dyrektor, radca, ławnik i sekretarz; instancją apelacyjną był bezpośrednio Zarząd Prus Zachodnich, a w trzeciej instancji Trybunał Generalny w Berlinie; wyjątek stanowiły apelacje poniżej 20 talarów, które kierowano do Sądu Landwójtowskiego w Chojnicach; wprowadzono pruskie prawo krajowe; Sąd Landwójtowski podlegał początkowo Naczelnemu Sądowi Krajowemu w Kwidzynie, a następnie Sądowi Krajowemu w Koszalinie (s. 108–109).

W 1777 r. formalnie przestał istnieć sejmik. Ziemia łęborsko-bytowska została włączona do

Pomorza Tylnego (Hinterpomeren); akt inkorporacji podpisali liczni przedstawiciele szlachty łęborsko-bytowskiej.

Zaprezentowany materiał faktograficzny, objaśniający zjawiska polityczne zachodzące w ziemi łęborsko-bytowskiej staranni osadzono w warstwie dokumentacyjnej i objaśniającej; z niezwykłą starannością udokumentowano informacje zarówno faktograficzne, jak i interpretacyjne, porządkujące wiedzę w procesie badawczym. Jest to interesujący wykład dostarczający analitycznej wiedzy o dziedzictwie przeszłości ziemi łęborsko-bytowskiej; czytelnie ujawnia się w nim wiązanie doświadczenia przeszłości, zwłaszcza postaw, zachowań, aspiracji z współczesnym oglądem współczesnych przemian kulturowych.

Cennym osiągnięciem poznawczym, a w tym dokumentującym oraz popularyzującym wiedzę o regionie jest materiał zaprezentowany w części drugiej książki. Autor podjął się niezmiernie pracochłonnego zadania porządkującego wiedzę biografistyczną; spisy oraz biogramy w istotnym stopniu poszerzają wiedzę o przeszłości przestrzeni lokalnej, jaką stanowi ziemia łęborsko-bytowska.

Integralną część pracy stanowi „Zestawienie źródeł i opracowań”; jest to starannie przygotowana pod względem metodycznym część pracy; wartościowa zarówno z punktu widzenia dokumentującego ustalenia zawarte w wykładzie, jak też służy do dalszych studiów i badań w wymiarze przewodnikowym.

Andrzej Chodubski

Beata Słobodzian, *Współczesny system samorządu terytorialnego w Polsce*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005, ss. 229.

W kształtującej się rzeczywistości informacyjnej świata, ukierunkowanej na umacnianie wartości wolnościowych, demokratycznych, uniijnych duże znaczenie przywiązuje się do rozwoju samorządności jako instytucji, podmiotu życia publicznego. Umacnianie się samorządności odczytuje się jako wyraz ograniczenia centralizacji, jako upodmiotowienie wspólnot oraz jednostek zwykle określanymi mianem partycypatywnych, tj. samodzielnie rozwiązujących otaczające je pro-

blemy kulturowo-cywilizacyjne. W warunkach umacniania się samorządności ugruntowuje się siła wspólnot lokalnych, które uzyskują wysoki stopień możliwości samostanowienia, niezależności od ładu panowania hierarchicznego w ramach państwa; w ładzie samorządowym wyraźnemu ograniczeniu powinna ulegać biurokracja jako instytucja szczególnie uciążliwości w ładzie scentralizowanym; ważne wyzwanie w rozwoju samorządności zawiera się w umacnianiu się różnorodności kultur, subkultur, systemów wartości, co jest przeciwstawieniem się homogenizacji kulturowej charakterystycznej dla rzeczywistości scentralizowanej.

Dużą wagę do rozwoju samorządu przywiązuje się w rzeczywistości współczesnych przemian europejskich; zauważa się, że samorząd terytorialny jest podstawową instytucją każdego demokratycznego państwa. Wszystkie państwa Europy Zachodniej w okresie powojennym przeprowadziły zdecydowaną decentralizację i wykształciły wielostopniowe systemy władz samorządowych; zauważa się, że samodzielne władze lokalne i regionalne tworzą poważną międzynarodową siłę polityczną.

W polskim obrazie współczesnych przemian ustrojowych rozwój samorządności stał się tzw. wyzwaniem priorytetowym. Obecnie podkreśla się, że samorządność powinna mieć oblicze bardziej partycypatywne, a mniej hierarchiczne. Władze samorządowe powinny czuć się reprezentantem, a nie zarządcą wspólnoty terytorialnej; powinny też nauczyć się nowej roli katalizatora, animatora i pośrednika aktywności oraz współpracy różnych środowisk, swego rodzaju promotora dialogu, zaufania, konsensusu i współpracy. Wśród ostatnio wydanych prac, poświęconych temu problemowi na uwagę zasługuje studium dr Beaty Słobodzian pt. *Współczesny system samorządu terytorialnego w Polsce*. Dowodzi się w nim, że funkcjonowanie samorządu terytorialnego w Polsce jest wyrazem urzeczywistnienia idei decentralizacji władzy, odchodzenia od państwa represyjnego, umacniania autonomii społeczeństwa od państwa.

Rozwiązując te wyzwania postawiono trafnie pytania badawcze, m.in. dotyczące dziedzictwa kulturowego w zakresie rozwoju samorządu terytorialnego w Polsce, podmiotów politycznych ujawniających zainteresowanie rozwojem samorządu w Polsce, specyfiki przemian samorządo-